

**Муус устар 27 күнэ-
Республика күнэ**

**1922 с. муус устар 27 күнүгэр Саха
Автономнай Советскай
Социалистическай Республиката
тэриллибитэ. Бу саха норуотун
олобун историятыгар улахан
историческай событиенан буолбута.**

Саха норуота 1922 с. автономияны ылан историяҕа аан маннай **государственноһын** тэриммитэ. Билингэ диэри ити ситиһини сэбиэскэй былаас **көнүл өттүнэн** биэрбитэ диэн өйдөбүл олохсуйан сылдьар. Дьининэн, Саха сирэ ыраахтаабылаах Россияҕа губернияҕа олоҕорбут, кэлин уобалас эбит буоллабына, Сибревком уруутунан **1922 с. диэри Иркутскай губернияҕа холбонон оройуон эрэ статустанан хаалбыта.** Ону утары саха норуотун чабылхай, уһулуччулаах салайааччылара **П.А. Ойуунускай, М.К. Аммосов, И.Н. Барахов** о.д.а. дьаныардаахтык үлэлээн автономия бэриллэрин ситиспиттэрэ.

Саха автономиятын туһунан боппуруоһу туруоруу уонна 1920-21 с.с. ити боппуруоһу тула охсуһуу

Платон Алексеевич Ойуунускай (1893-1939)

Саха сириҥ коммунистарыттан бастакынан үрдүкү таһымна сытыытык уонна олохтоохтук автономия боппуруоһун көтөхпүтэ. 1921 с. муус устар 26 күнүгэр Омскай куоракка РК(б) П КК Сиббюро мунһабар Саха автономиятын туһунан, автономияны хайдах олоххо киллэриэххэ сөбүн туһунан дакылаатын истэн дьүүлэспиттэрэ.

П.А. Ойуунускай САССР Конституциятын ылынар комиссия председателинэн, губревком уонна ЯЦИК председателинэн үлэлээбитэ. (1920-26 с.с.)

1928-29 сс. үөрэбирии уонна доруобуйа харыстабылын наркома

1937с. ССРС бастакы ыҥырыылаах Верховнай Сэбиэтигэр депутат

Саха советскай литературатын төрүттээчи

1920 с. Бүтүн Россиятаабы Киин ситэриилээх
комитет болумуочунайа Максим Аммосов
бөлөбүн кытта Саха Сиригэр төннөн кэлбитэ
уонна Дьокуускайдаабы губревком
бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбитэ.

Сэбиэскэй былаас маннайгы сылларыгар уонна
гражданскай сэрии кэмигэр нэһилиэнньэни аһынан-
танаһынан хааччыйар туһугар П.А.Ойуунускай сүҥкэн
үлэни ыыппыта. Ол курдук аһылык уонна
промышленнай табаар саппааһа бүппүтэ, соробун үрүн
гвардеецтар былдыабыттара. Үгүс сири өстөөх
былдыабытын түмүгэр уунан уонна тыанан
сылдыһар суол-иис бүөлэммитэ.

Саха сирэ бу кэмнэ Иркутской губерния административнай оройуона буоларынан олохтоох хаһаайыстыбаннай боппуруоһу бэйэтэ быһаарынар кыаҕа суоҕа. Онуоха эбии Иркутской губревкома, Саха сирин экономическэй кыаҕын билбэт буолан, Бодойбо кыһыл көмүстээх оройуонун хааччыйыыны Саха сиригэр сүктэрбитэ.

П.А.Ойуунускай сорунуулаахтык туруорсуутун түмүгэр, бу уураах көтүрүллүбүтэ.

Платон Алексеевич Россия киин продовольственной органнарын кытта быһаччы сибээстэхэр бырааптаах Саха сиринээҕи губпродком тэриллэрин ситиспитэ. Итинтэн ыла Саха сирин хаһаайыстыба өттүнэн хааччылыыта биллэрдик тупсубута.

П.А.Ойуунускай 1921с. муус устар 13 күнүгэр РК(б) II Сиббюротун көрүүтүгэр Саха сиригэр РСФСР автономнай республикатын быраабын биэрэр туһунан суругу түһэрэр. Ойуунускай, Саха сиригэр айылҕатын, экономической, политической уонна культурнай-национальной өттүнэн уратыларын кылгастык быһааран баран, этэр: «Мин үөһэ эппипэр олобуран, ону тэҥинэн «Национальнастар олохторо» хаһыакка 1921с. олунньу 2 күнүгэр тахсыбыт таб. Виленскай ыстатыйатынан, онтон кылаабынайа РКП X съездин тезистэринэн уонна РСФСР үлэһиттэрин бырааптарын декларациятынан сиэттэрэн, Саха сиригэр автономнай социалистической советскай республика быраабын бэрт сотору биэрэргитигэр Сибнацка уонна РКПКС Сиббюротугар көрдөһүү түһэрбин. Бу өттүнэн РКП Саха сиригэр тэрилтэтигэр тылгытын ылыннарар, саха национальной боппуруотугар бэйэтин тактикатын хаттаан көрөн уларытарын курдук өйдөтөргүтүгэр көрдөһөбүн.

... Сибнац уонна РКП КК Сиббюротта, мин сүрүн политической матыыптарым ис хоһооннорун өйдөөн сахалар үйэ-саас тухары баҕарбыт баҕаларын толорон , кинилэр РСФСР конституциятыгар ыйыллыбыт кыраныысса иһинэн автономияны биэриэхтэрэ диэн толору эрэнэн, итэҕэйэн туран истин ытыктабылы кытта хаалабын

Туземецтар Сибирдээҕи сүбэ мунньахтарыгар Саха губ.делегат

П.А.Ойуунускай

1921сыл 13/IV, Омскай куорат»

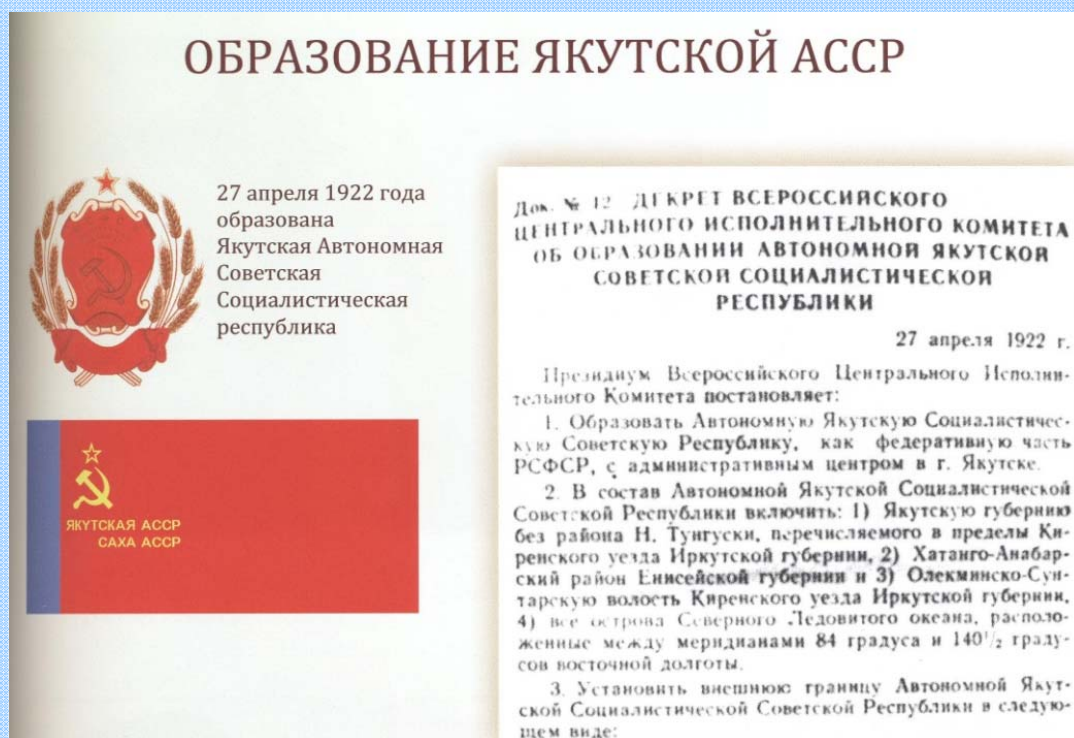
Сорох салайар үлэһиттэр дьяныардаахтык утарсалларын уонна РК (б) ПКК Сиббюрота сөбүлээбэтин үрдүнэн, автономия боппуруоһугар П.А.Ойуунускай, М.К.Аммосов, И.Н.Барахов уонна С.М.Аржаков тийэбэр тийэ турууласпыттара. Манна чуолаан РК(б) П КК секретара Е.Ярославская дьохуннаах көмөнү онорбута.

П.А.Ойуунускай быһаччы салалтатынан автономияны олохтооһуну бэлэмниир кэжкэ дьаһаллар ылыллыбыттара. «Вестник Якутского агитатора» диэн сурунаалынан уонна «Ленский коммунар», «Манчаары» диэн хаһыаттарынан автономия боппуруостарыгар кизн пропаганда тэриллибитэ.

1921с . Алтынныга П.А.Ойуунускай быһаччы кыттыытынан губревком исторической суолталаах докумуоннары - «Саха АССР үлэһиттэрин бырааптарын уонна эбээһинэстэрин декларациятын» бырайыагын уонна «Саха советскай республикатын автономиятын туһунан балаһыанһа» бырайыагын бэлэмнээн бигэргэппитэ.

1922 сыллаахха олунньу 16 күнүгэр Советтар Бүтүн Россиятаабы Киин Ситэриилээх Комитеттара Саха Автономнай Советскай Социалистическай Республикатын тэрийэр туһунан уураабы ылыммыта.

БРКСК Президиумун 1922 с. муус устар 29 күнүнээби уураабар олобуран, САСР ревкома ыам ыйын 1 күнүгэр республика правительствотын - Норуот комиссардарын Советын тэрийбитэ. Норуот Комиссардарын Советын председателинэн П.А.Ойуунускай анаммыта.

**П.А. Ойуунускай САССР
Конституциятын ылынар комиссия
председателинэн, губревком уонна
САССР Киин ситэриилээх кэмитиэтин
уонна народнай комиссардар
Сэбиэттэрин председателинэн
үлэлээбитэ. (1922-26 с.с.)**

**1928-29 сс. үөрэҕири уонна доруобуя
харыстабылын наркома**

**1937с. ССРС бастакы ыңырыылаах
Верховнай Сэбиэтигэр депутат**

**Саха советскай литературатын
төрүттээччи**

Саха автономиятын туһунан боппуруоһу туруоруу уонна 1920-21 с.с. ити боппуруоһу тула охсуһуу

Максим Кирович Аммосов

(1897-1938)

1921 с. ахсынньы 20 күнүгэр М.К. Аммосов баһылыктаах Саха ревкомун делегацията КК Сиббюротун иннигэр Саха сирин автономнай республиканан биллэрэр туһунан боппуруоһу туруорбута. Ити боппуруоһу көрөн баран КК Сиббюрота республиканы биллэриини утары эппитэ уонна “Саха автономнай уобалаһын тэрийии эрэ кыаллыан сөптөөбүнэн ааҕарга” диэн уурбута.

1921 с. муус устар 9 күнүгэр В.И. Ленин Кремльгэ бэйэтин кабинетыгар, Саха сирин үлэһиттэрин представителин БРКСК чилиэнин М.К. Аммосовы приемнаабыта.

Совнарком уонна Саха сиринээҕи ЦИК председателлэринэн үлэлээбитэ.

Киргизия   Союзнай   Республикатын
төрүттээччи.

Саха автономиятын туһунан боппуруоһу туруоруу уонна 1920-21 с.с. ити боппуруоһу тула охсуһуу

Исидор Никифорович Барахов
(1898-1938)

П.А. Ойуунускайы уонна М.К. Аммосовы кытта саха автономиятын турууласпыта. 1922 с. Саха Республикатын Правительствотын – Народнай Комиссардар Советтарын салайбыта. Саха сиринээҕи партия обкомун секретээрэ. 1928 с. партия дьаһалынан Москваҕа үлэли барбыта. Кини саха норуота төрөөбүт тылынан үөрэнэрин бастакынан туруорсубута. М.К. Аммосовтыын Саха сиригэр промышленность сайдыытын төрүттэспитэ. Сахалы тылынан үөрэниини олоххо киллэрбитэ.

**Саха автономиятын туһунан боппуруоһу туруоруу уонна
1920-21 с.с. ити боппуруоһу тула охсуһуу**

**Степан Максимович Аржаков
(1899-1942)**

1921 с. Москваҕа Саха сирин
национальностарын Наркомун
тэрийбитэ, салайбыта, Саха АССР
олохтонуутугар үлэни ыыппыта

-Саһыл Сыһыы оборонатын салайсыбыта

-Ис дьыала наркома

-ГПУ начальнига

-Сир, атыы-тутуу, хааччыйыы наркома

-Совнарком Председателэ

«Көңүлү уонна киһини талабын»

Сувереннай Саха Республикатын бастакы
Президентэ Михаил Ефимович Николаев

*(1992с. Муус устар 27 күнүгэр Саха
Республикатын Конституцията ылыллыбыта*

- Бастакытынан, Саха Республикатын
государство быһыытынан статусун
үрдэтии.

- Иккиһинэн, онуоха эрэ олобуран
экономиканы дьин-чахчы өрө көтөбүү.

- Үсүһүнэн, государствоны сөпкө
тэриниигэ, политиканы таба ытыыга,
экономиканы бэйэ сайыннарыытыгар
эрэ тирэбирэн Саха сирин сөбүмэр
кыабын дьон олобо тупсарыгар
туһаайан ордук көдүүстээхтик туһаба
таһаарыы.

Саха Республикатын бастакы Президенэ Михаил Ефимович Николаев

**РФ уонна СР государственнай былааһын органнарын икки ардыларыгар
болумуочуйалары тыырсыы туһунан дуогабарга Б.Н. Ельцин уонна
М. Е. Николаев илии баттыыллар**

ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ ТЕЛЕГРАММА

МОСКВА, ПРЕЗИДЕНТУ РСФСР Б.Н. ЕЛЬЦИНУ

ПО РЕЗУЛЬТАТАМ РАБОТЫ ВНЕОЧЕРЕДНОГО V СЪЕЗДА НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ СССР НА ОСНОВЕ УКАЗА ПРЕЗИДЕНТА РСФСР ОБ ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОСНОВЫ СУВЕРЕНИТЕТА РСФСР VII СЕССИЯ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА ЯКУТСКОЙ – САХА ССР ОБЪЯВИЛА СОБСТВЕННОСТЬЮ РЕСПУБЛИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ СОЮЗНОГО ПОДЧИНЕНИЯ, В ТОМ ЧИСЛЕ АЛМАЗОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ.

15 СЕНТЯБРЯ 1991 ГОДА ПРЕКРАЩАЕТСЯ ОТГРУЗКА В МИНФИН, ГОХРАН СССР ЗОЛОТА И АЛМАЗОВ. С УЧЕТОМ ИСКЛЮЧИТЕЛЬНОЙ ЗНАЧИМОСТИ ДАННОГО ВОПРОСА ПРОСИМ УСКОРИТЬ РАЗРАБОТКУ РОССИЙСКИМ ПРАВИТЕЛЬСТВОМ ПРЕДЛОЖЕНИЙ О ДАЛЬНЕЙШИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ С РЕСПУБЛИКОЙ.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА
ЯКУТСКОЙ – САХА ССР М.Е.НИКОЛАЕВ

Атырдьах ыйа.1991с.

Указ Президента РФ от 11 декабря 1991г “О полномочиях якутской Саха ССР в распоряжении природными ресурсами республики”. С этого дня возобновилась отгрузка золота и алмазов в российские фонды. Якутия получила право выкупать по специальному курсу 20% ювелирных алмазов и 10 % золота, добываемых на ее территории

**“Айылҕа баайа
уонна үлэ быйаҥа
республика
нэһилиэнньэтин
олоҕо тупсарыгар
туһалыах тустаах.
Оттон ол
экономикабыт
тутулуга суох
сайдар эрэ
буоллабына
ситиһилиэн сөп”**

Михаил НИКОЛАЕВ

КАК МЫ СОЗДАВАЛИ АК "АЛРОСА"

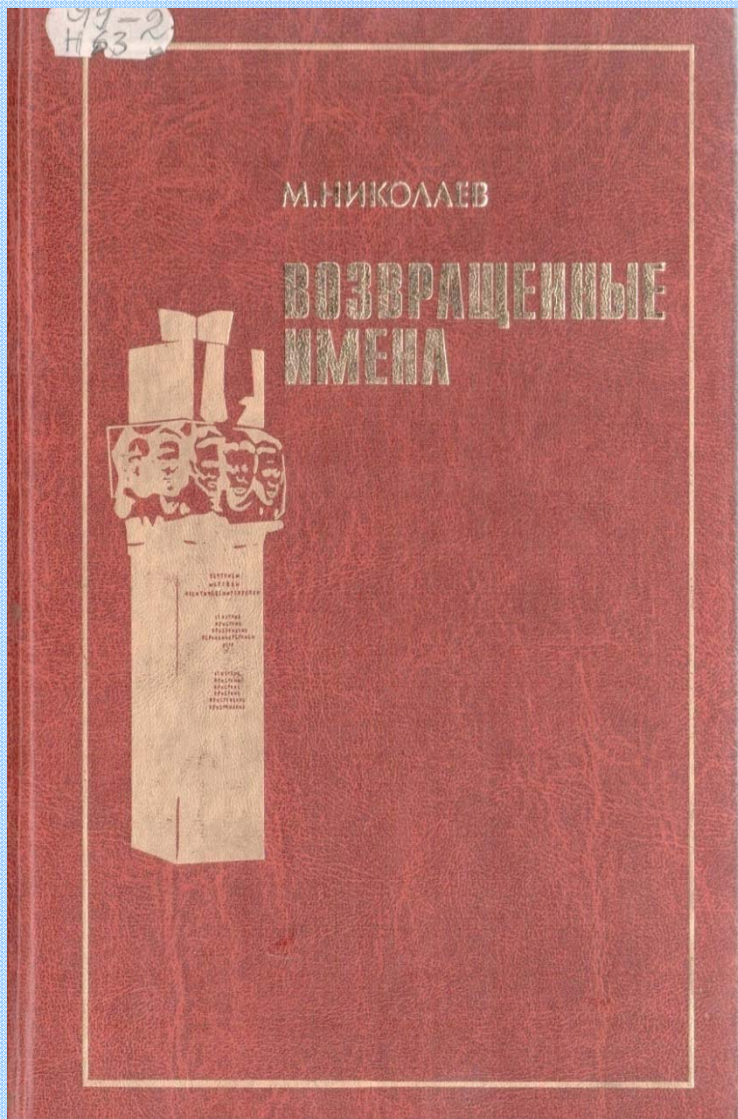

Руководствуясь Декларацией о государственном суверенитете, республика начала последовательно отстаивать свои права на укрепление экономической самостоятельности. Закипели страсти вокруг проблем собственности. 20 декабря 1991 года вышел подписанный М.Е. Николаевым Указ «Об образовании акционерной компании «Алмазы России – Саха». Начала создаваться компания, объединяющая добычу, обработку и реализацию алмазов. Исторический шанс не был упущен, это обеспечило выживание республики в годы социально-экономических потрясений. Для Якутии преддверие XXI века стало временем стремительных перемен.

Умнуллубут үтүө ааттары төннөрбүтэ

В.В. Никифоров -
Күлүмнүүр

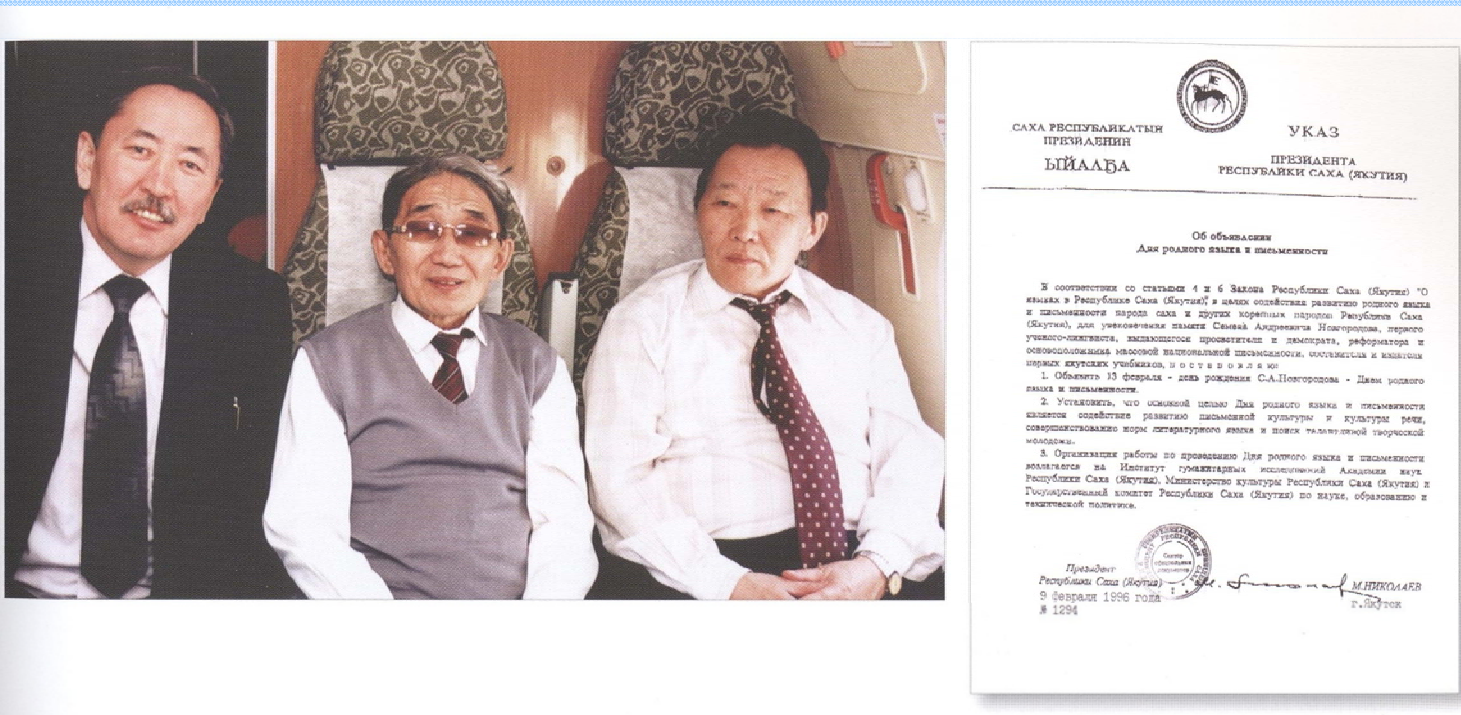
Г.В. Ксенофонов

П.В. Ксенофонов

9 февраля 1995 года издан Указ М.Е.Николаева “Об объявлении Дня родного языка и письменности”

САХА РЕСПУБЛИКАТЫН
ПРЕЗИДЕНТИН
ЫЙААБА

УКАЗ
ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ)

Об объявлении
Дня родного языка и письменности

В соответствии со статьями 4 и 6 Закона Республики Саха (Якутия) "О языках в Республике Саха (Якутия)" в целях содействия развитию родного языка и письменности народа саха и других коренных народов Республики Саха (Якутия), для увеличения числа Сахарь Аккурумун Института, первого учебного заведения, выпускающего специалистов и преподавателей, реформатора и основоположника массовой национальной письменности, отечественная и зарубежная научная общественность, и с целью:

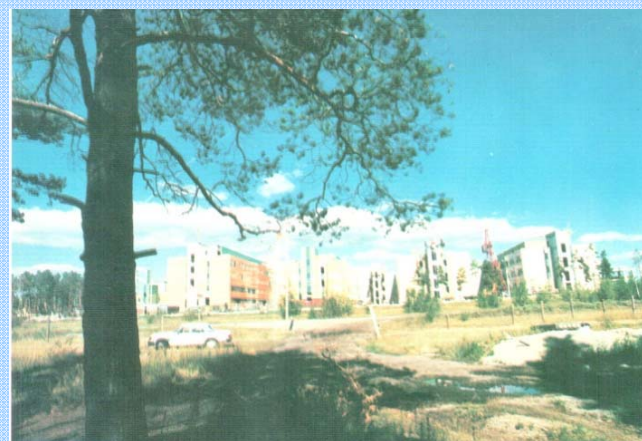
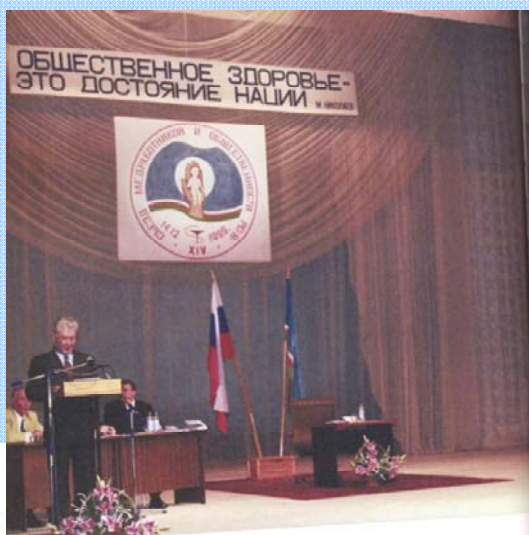
1. Объявить 13 февраля - дня рождения С.А.Посторова - Дня родного языка и письменности.
2. Установить, что основной целью Дня родного языка и письменности является содействие развитию национальной культуры и культуры речи, совершенствованию норм литературного языка и поиск творческой теоретической модели.
3. Организовать работу по проведению Дня родного языка и письменности возлагается на Институт гуманитарных исследований Академии наук Республики Саха (Якутия), Министерство культуры Республики Саха (Якутия) и Государственной комиссии Республики Саха (Якутия) по науке, образованию и технической политике.

Президент
Республики Саха (Якутия)
9 февраля 1995 года
№ 1294

С.А. Николаев
г. Якутск

Президент Михаил Николаев бастакы указа-нация доруобуйата

Центр Материнства и детства

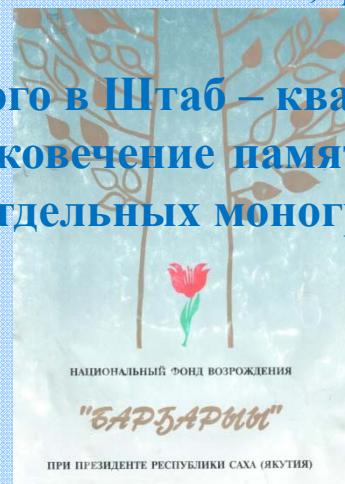
Исторический Указ № 1 Президента Республики Саха (Якутия) от 13 января 1992 года утвердил первоочередные меры по совершенствованию здравоохранения республики. В самое трудное и противоречивое в стране время сохранение здоровья человека объявлялось первым приоритетным направлением национальной политики развития Республики Саха (Якутия).

3 февраля 1998 года издан Указ об открытии Института физической культуры и спорта, Училища олимпийского резерва, установлении количества уроков физической культуры в школах в объеме не менее 4-х часов в неделю, введении региональных стандартов и нормативов уровня физической подготовленности «Эрэл».

Национальный фонд возрождения “Барбарыы”

- Одаренные дети (“Новые имена”, ВШМ)
- Образование (“Шаг в будущее”)
- Национальная программа “Охрана здоровья населения РС(Я)”
- Международные соревнования “Дети Азии”
- Сохранение и приумножение культурного наследия народов республики (заповедные зоны Ленские столбы, Булуус, Диринг Үрэх, помощь музеям, возрождение народных промыслов)
- Поддержка ярких представителей творческой интеллигенции, общественных деятелей
- Сотрудничество с национальными общинами, региональными и международными организациями
- 100 летний юбилей П.А. Ойунского в Штаб – квартире ЮНЕСКО в Париже
- Издательская деятельность (увековечение памяти выдающихся деятелей культуры, исторических личностей в виде отдельных монографий, альбомов)

Саха Республикатын бастакы Президентэ Михаил Ефимович Николаев

Барҕа махтал!

Барҕа махтал эйиэхэ —
Бастакы Президенттэ,
Бар дьонун туһугар онорбут
Баһаам элбэх үлэбэр.

Үөрэби, билиини барҕардар
Үгүс үтүөкөн тутуулар
Үүнэр ыччат сайдыытын
Үйэлэргэ мэкһиэлиллэр.

Бу мантан саҕаланар
Сайдыыбыт, саргыбыт,
Бу мантан түстэнэр
Төлкөбүт, кэскилбит.

Алена Сысоева, Өктөм, Хангалас.

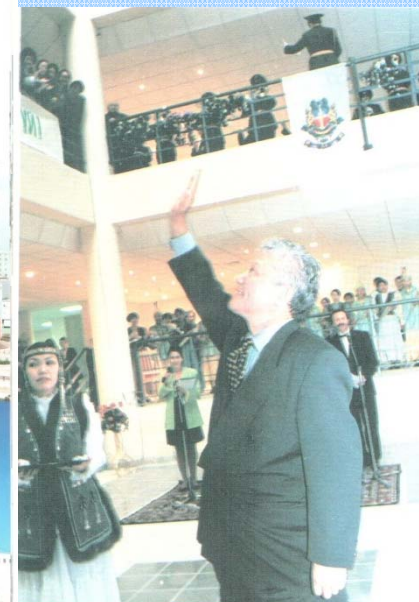
Центр материнства и детства

РЕКОНСТРУИРОВАННЫЙ НА МИРОВОМ УРОВНЕ СТАДИОН "ТУЙМААДА".

Саха Республикатын бастагы Президентэ Михаил Ефимович Николаев

Студенческий городок “Сэргэлэх”

Саха республикатын символлара

Саха Республикатын Государственной гербэтэ

Гербэ автордара:

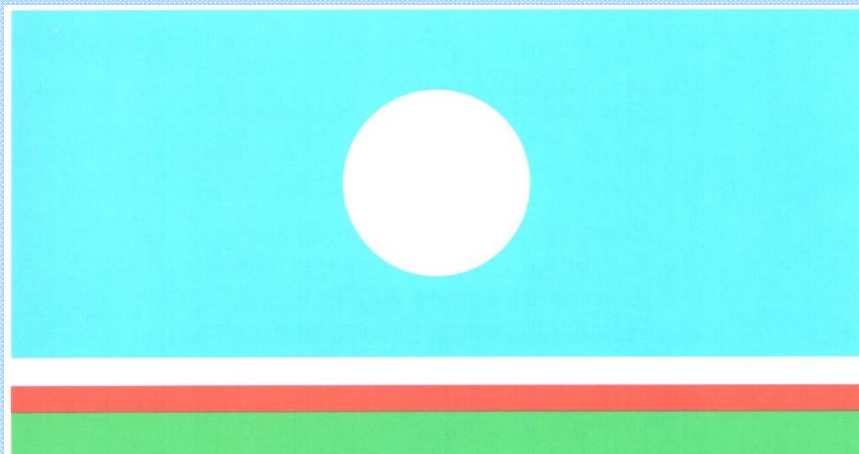
Игнатъев Владимир Никифорович
Осипов Афанасий Николаевич
Парников Василий Семенович
Потапов Иннокентий Афанасьевич

Саха Республикатын Государственной дьаралагынан төгүрүк күн – куйах кыһамыгар сэттэ ромба курдук кристтааллы көрүҥнээх фигуралардаах үгэс буолбут национальнай киэргэлинэн уонна “Республика Саха (Якутия)” уонна “Саха Республиката” диэн суруктарынан тулаламмыт төгүрүмтэ буолар, ол ортотугар Лена өрүс тааска уруһуйдарыттан ылыллыбыт знамялаах былыргы аттаах киһи ойууламмыт.

Саха республикатын символлара

Саха Республикатын Государственной былааба

Былаах автордара:

Захарова Айина Петровна

Слепцова Людмила Даниловна

Старостин Михаил Гаврильевич

Саха Республикатын
Государственной былааба биэс
элэмиэнтэн турар: түөрт
балаһаттан, былаах ортотугар
үрүн күнү бэлиэтиир
төгүрүктэн.

Саха Респбликатын
Государственной былаабын өнө
Российскай Федерация
Государственной былаабын
өнүгэр дьүөрэлэһэр, ол Россия
биир сомоҕо буоларын
көрдөрөр.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин өрөгөйүн ырыата

С.И. Тарасов- СР
народнай поэта, РФ, СР
культуратын үтүөлээх
үлэһитэ, П.А.
Ойуунускай аатынан
бириэмийэ лауреата

*Кирилл Герасимов музыката
Савва Тарасов, Михаил Тимофеев тыллара*

Саха сирэ дьоллоох тускуга
Саһарбалыы ыңыра ыллыыр.
Илинтэн арбаа ол кустуга
Алмаас таас курдук сандаара сырдыыр.

Хос ырыата:

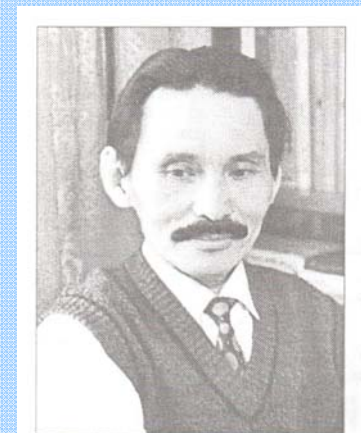
Барба быйаннаах Сахаҥ дойдута
Модун Россия киэн туттуута;
Өркөн өрөгөй тойугун туойдун,
Үүнэр үйэбэ үрдүү туруохтун!

Үллэр үөстээх Өлүөнэ Эбэ
Өлбөт-мэнэ угуттуур уулаах.
Элбэх омукка эрчим эбэр,
Или-эйэни олохтуур уохтаах.

Хос ырыата.

Ааспыт кэммит айхаллаах суола
Арчылыыр аар алгыһын биэрдэ.
Сахабыт сирэ дьоһун, дуолан
Сайдыы аартыгар түөрэбэ түстэ.

Хос ырыата.

М.Е. Тимофеев СР
культуратын үтүөлээх
үлэһитэ, П.А.
Ойуунускай аатынан
бириэмийэ лауреата

Государственный гимн Республики Саха (Якутия)

В.Н. Федоров – поэт,
прозаик, переводчик.
СР культуратын
үтүөлээх үлэһитэ, П.А.
Ойуунускай аатынан
бириэмийэ лауреата

*Музыка Кирилла Герасимова
Слова Саввы Тарасова, Михаила Тимофеева
Перевод Владимира Фёдорова*

Якутия, ты светом зари
К добру и счастьем всех нас зовешь,
Алмазной радугой ты горишь
И нас к победам грядущим ведешь.

Припев:

Цвети и крепни, родная земля,
Расти и славься, Якутия.
Краса и гордость России ты всей,
Тебя раздольней нет и щедрей.

Привольно Лена наша течет,
Водой живой до края полна.
Она согласье и силу несет,
Дарует мир всем народам она.

Припев.

Земля Саха, святыни твои
С вершин веков напутствуют нас.
Мы путь продолжили предков своих
И с честью мы их исполним наказ.

Припев.

К.А. Герасимов –
композитор, дирижер,
педагог. СР культуратын
үтүөлээх үлэһитэ, РФ
композитордарын Союзун
чилиэнэ

Саха Республикатын Конституцията (Сүрүн сокуона)

Саха Республикатын Конституцията 1992 сыл муус устар 4 күнүгэр ылыллыбыта.

8 ыстатыйа. Көнүл өттүнэн уонна тэн быраапка олобурбут Федеративнай дуогабарга уонна Российскай Федерация Конституциятыгар олобуран, Саха Республиката федеративнай государство буолар. Российскай Федерация биир субъекта.